

PACS numbers: 62.20.-x, 64.80.-v, 66.30.-h, 68.43.-h, 81.05.Bx, 81.40.-z

Вплив Гідрогену на формозмінення пластини під час формування градієнтного стопу паладію з Гідрогеном

О. М. Любименко

*Донецький національний технічний університет,
пл. Шибанкова, 2,
85300 Покровськ, Україна*

В роботі проведено дослідження та аналізу відеозапису експерименту вигину пластини з чистого паладію та пластини зі стопу α -PdH_{0,0071} при температурі 200°C при підвищенні концентрації Гідрогену в паладії на $\Delta n = 0,00355i$, де $i = 1, 2, 3, 4$ та одержано тимчасові градієнтні стопи α -PdH_{0,00355}, α -PdH_{0,0071}, α -PdH_{0,0105}, α -PdH_{0,0142}, α -PdH_{0,0177}, α -PdH_{0,0213} H/Pd. Вперше експериментально встановлено, що при 200°C з ростом концентрації на $\Delta n = 0,00355$ H/Pd максимальні вигини пластини для стопу α -PdH_n мають більшу величину ніж вигини для пластини з чистого паладію та є майже повністю зворотними в інтервалі від 0 до 0,16 мм для обох пластин. В експериментах вперше зафіксовано, що при температурі 200°C при досягненні максимального вигину пластини зі стопу α -PdH_n спостерігається уповільнення процесу згинання пластини з досягненням плато тривалістю в кожному експерименті від 4 до 7 с. Експериментально підтверджено, що при $T = 200^\circ\text{C}$ фізична природа виникнення в перші секунди максимального вигину пластини обумовлена формуванням тимчасового градієнтного стопу α -PdH_n з шарами певної товщини, які мають інші фізичні властивості ніж чистий паладій. А також зафіксовано під час формування максимального вигину зміну кінетики транспортування Гідрогену в середину для пластини зі стопу α -PdH_{0,0071} через зміну в механізмі розподілення та виникнення воднево-концентраційних напружень.

Ключові слова: вигин, Гідроген, паладій, градієнтний стоп, концентрація.

Corresponding author: Olena Mykolayivna Liubymenko
E-mail: e.n.lyubimenko@gmail.com

*Donetsk National Technical University,
2 Shybankov Sqr., UA-85300 Pokrovs'k, Ukraine*

Citation: O. M. Lyubimenko, Influence of Hydrogen on Plate Deformation during Formation of Gradient Alloy of Palladium with Hydrogen, *Metallofiz. Noveishie Tekhnol.*, 44, No. 7: 899–911 (2022) (in Ukrainian). DOI: [10.15407/mfint.44.07.0899](https://doi.org/10.15407/mfint.44.07.0899)

In this work the study and analysis of video recording of bending experiment of pure palladium plate and plate of α -PdH_{0.0071} at 200°C with increasing hydrogen concentration in palladium by $\Delta n = 0.00355i$, where $i = 1, 2, 3, 4$ and time graded alloys α -PdH_{0.00355}, α -PdH_{0.0071}, α -PdH_{0.0105}, α -PdH_{0.0142}, α -PdH_{0.0177}, α -PdH_{0.0213} H/Pd are obtained. It is experimentally established for the first time that at 200°C with increasing concentration by $\Delta n = 0.00355\text{H/Pd}$ the maximum plate bends for the α -PdH_{*n*} alloy are larger than those for the pure palladium plate and are almost completely reversed in the range from 0 to 0.16 mm for both plates. In the experiments it is first recorded that at 200°C when the maximum bending of the α -PdH_{*n*} alloy plate is reached, a slowing down of the plate bending process is observed with reaching a plateau of duration in each experiment of 4 to 7 s. It is experimentally confirmed that at $T = 200^\circ\text{C}$ the physical nature of the appearance in the first seconds of the maximum bending of the plate is due to the formation of temporary gradient α -PdH_{*n*} alloy with layers of a certain thickness that have other physical properties than pure palladium. And also, a change in the kinetics of hydrogen transport inside for the plate from the α -PdH_{0.0071} alloy, due to a change in the mechanism of distribution and occurrence of hydrogen-concentration stresses in the plate from the α -PdH_{0.0071} alloy is fixed during the formation of the maximum bend.

Key words: bending, hydrogen, palladium, α -PdH_{*n*} gradient alloy, concentration.

(Отримано 6 травня 2022 р.; остаточн. варіант — 13 червня 2022 р.)

1. ВСТУП

На даний час для одержання із водневих сумішей Гідрогену високого ступеню очистки з кількістю домішок від 10^{-6} до $10^{-8}\%$ [1, 2] використовується мембранна технологія. В мембранних технологіях використовують паладій, який витримує в процесі експлуатації водневі, термічні та механічні навантаження [3, 4]. Процес дифузії Гідрогену в метал супроводжується розширенням кристалічної ґратниці металу, яке впливає на експлуатаційні показники мембран. При цьому в металі, із якого виготовляють мембрани, виникають внутрішні напруження, індуковані градієнтами концентрації Гідрогену в металі. У залежності від величини цих напружень, вони викликають воднево-пружні або воднево-пластичні ефекти. В даній роботі розглянемо воднево-пружні ефекти, а саме — сильне формозмінення (вигин) паладієвої пластини в результаті виникнення, наростання та релаксації внутрішніх напружень під впливом Гідрогену [5].

Мета даної роботи — експериментальне вивчення поведінки пластини з чистого паладію та стопу паладію з Гідрогеном (α -PdH_{*n*}), де *n* — концентрація Гідрогену в паладії при зміні концентрації Гідрогену (*n*) на $\Delta n = in$, де $i = 1, 2, 3, 4$, а $n = 0,00355\text{H/Pd}$.

2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА МЕТОДИКА

Заготовку з паладію чистотою 99,98% прокатували на прокатному стані до товщини 0,27 мм, а далі вирізали з неї пластини розмірами (68×5,5×0,27 мм). Потім ці зразки відпалювали в вакуумі при температурі 700°C протягом 1 години та охолоджували разом з піччю до кімнатної температури. Далі на одну зі сторін паладійової пластини електролітично наносили мідну плівку товщиною 0,69 мкм. Один з підготовлених зразків встановлювали одним кінцем в тримач в середину камери воднево-вакуумної установки ВВУ-4 [6] так, щоб зверху була мідна сторона. Виконували дослідження в камері при температурі 200°C та при зміні тиску Гідроґену 0,0025 МПа до 0,0365 МПа, який дає змогу забезпечити необхідну концентрацію Гідроґену в паладії.

Встановлений у камері зразок при температурі експерименту, а саме 200°C, для зняття залишкових напружень повільно нагрівали в вакуумі зі швидкістю 3°C/хв., витримували протягом 30 хвилин і охолоджували разом з електропіччю. Після цього переходили до основної частини дослідження, в ході якого вели відео запис відеорекою та за допомогою катетометру вимірювали вигин вільного кінця зразка через вікно в робочій камері під час подачі Гідроґену до тисків, які забезпечують необхідну концентрацію Гідроґену в паладії.

Відеозаписи експерименту дали змогу одержати щосекундно данні по зміні форми зразка під час насичення Гідроґеном та витримки в водневому середовищі. Усі відеозаписи розшифровували в програмі Sony Vegas. При відеоаналізі точність проведених вимірювань склала: за часом — 0,04 секунди, стріли вигину — $\pm 0,3$ мм.

За допомогою відеозапису провели для паладійової пластини аналізу:

- 1) вигину під час подачі Гідроґену в камеру ВВУ-4,
- 2) досягнення максимального вигину та формування ґрадієнтного стопу паладію з Гідроґеном,
- 3) зменшення вигину та повернення пластини зі стопу α -PdH_n в початковий стан,
- 4) процесу витримки пластини зі стопу α -PdH_n в середовищі Гідроґену та подальшого її насичення Гідроґеном з поетапним дослідження по пунктам 1–3.

Така методика проведення експерименту дала змогу дослідити та провести аналізу усіх етапів зміни форми паладійової пластини при водневому впливі в інтервалі концентрацій Н n від 0,00355Н/Pd до 0,0213Н/Pd при зміні цієї концентрації на $\Delta n = 0,00355$ Н/Pd.

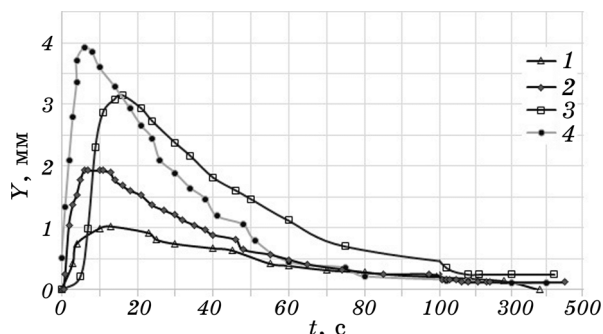
3. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

За описаною вище методикою було виконано експерименти при

температурі 200°C , коли насичували односторонньо пластину з чистого паладію Гідроґеном при зміні концентрації на $\Delta n = in$, де $i = 1, 2, 3, 4$, а $n = 0,00355 \text{ H/Pd}$ — це вміст Гідроґену в паладії (обраний експериментально). Тобто одержували стоп Гідроґену в паладії: $\alpha\text{-PdH}_{0,00355}$, $\alpha\text{-PdH}_{0,0071}$, $\alpha\text{-PdH}_{0,0105}$, $\alpha\text{-PdH}_{0,0142}$ (рис. 1). Необхідні концентрації вмісту Гідроґену в паладії одержували в камері установки ВВУ-4 завдяки регулюванню тиску Гідроґену в камері від $0,0025 \text{ МПа}$ до $0,0365 \text{ МПа}$. Як видно з рис. 1, змінення форми пластини з чистого паладію, як і в описаних раніше експериментах [6], відбувається в два часових етапи. Розглянемо це більш детально (рис. 1, крива 1).

На першому етапі пластина швидко згинається безпосередньо вже в процесі відкриття вентиля на установці за час $t_{\text{H}} = 2,4 \text{ с}$ (див. стовбець 3 в табл. 1), а при досягненні заданого тиску $P_{\text{H}_2} = 0,0025 \text{ МПа}$ (стовбець 3, в табл. 1) вигин пластини вже досягає експериментально помітної величини.

Далі при постійному тиску Гідроґену P_{H_2} в камері зразок продовжує насичуватися Гідроґеном та вигинатися. Стріла вигину досягає свого максимуму $Y_{\text{max}} = 1,05 \text{ мм}$ за проміжок часу $\Delta t_{\text{max}} = 13 \text{ с}$ від початку подачі Гідроґену, а далі, вигин пластини стабілізується по величині з утворенням плато, після чого пластина повільно розпрямляється. Це свідчить про поступове зменшення напружень у зразку в результаті вирівнювання градієнта концентрації Гідроґену по перетину зразка. Через $t_{\text{min}} = 300 \text{ с}$ від початку експерименту досягається стаціонарний початковий стан ($Y_{\text{min}} = 0 \text{ мм}$), який в

Рис. 1. Залежність зміни вигину чистої паладійової пластини від часу витримки у Гідроґені при зміні концентрації Гідроґену в паладії до: 1 — $0,00355$, 2 — $0,0071$, 3 — $0,0105$, 4 — $0,0142 \text{ H/Pd}$.

Fig. 1. The dependence of pure palladium plate bending on the exposure time in hydrogen when changing the hydrogen concentration in palladium to: 1 — 0.00355 , 2 — 0.0071 , 3 — 0.0105 , 4 — 0.0142 H/Pd .

ТАБЛИЦЯ 1. Експериментальні та розраховані показники для паладійової пластини.

TABLE 1. Experimental and calculated indicators for the palladium plate.

№	P_{H_2} , МПа	Δn , Н/Pd	t_n , с	$\Delta t_{\max}$, с	$Y_{\max}$, мм	$Y_{\min}$, мм	$t_{\min}$, с	$\gamma \cdot 10^{-6}$, м/с	$h_1 \cdot 10^{-3}$, мм	$h_2 \cdot 10^{-3}$, мм	$\lambda = y_{\max}$, мм
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Частина 1. Для чистої паладійової пластини											
1	0,0025	0,0035	$\frac{2}{4}$	13	1,05	0	300	2,08	46,2	223,8	0,76
2	0,012	0,0071	$\frac{1}{5}$	9	2	0,09	240	3,00	76,9	192,1	1,80
3	0,022	0,0105	$\frac{1}{8}$	16	3,15	0,12	400	1,69	102,6	166,4	3,07
4	0,0365	0,0142	$\frac{3}{5}$	7	3,9	0,12	150	3,86	67,8	202,2	3,44
Частина 2. Для пластини зі ступу α -PdH _{0,0071}											
1	0,022	0,0035	$\frac{1}{4}$	10	1,25	0,07	450	27	170,84	99,16	0,86
2	0,0365	0,0071	$\frac{1}{7}$	10	2,37	0,16	510	27	170,84	99,16	1,75
3	0,049	0,0106	$\frac{2}{9}$	10	3,44	0,09	600	27	170,84	99,16	2,61
4	0,075	0,0142	$\frac{3}{6}$	10	5,27	0,12	510	27	170,84	99,16	3,51

подальшому протягом 300 с до завершення експерименту залишається незмінним. Таким чином, експериментально встановлено, що вигин зразка повністю зворотній.

Аналогічним чином процес вигину відбувався і для інших кривих 2, 3, 4, представлених на рис. 1, табл. 1, частина 1. За час напуску t_n Гідрогену в камеру до тиску P_{H_2} змінювалася величина вигину пластини до максимального значення $Y_{\max}$ за час $\Delta t_{\max}$, а далі спостерігали розпрямлення пластини за час $t_{\min}$ до величини залишкового вигину ($Y_{\min}$).

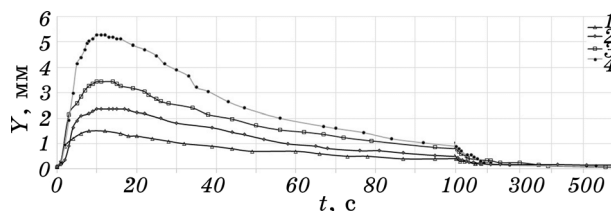
Друга серія експериментів виконувалася вже при насиченні чистого паладію до складу ступу α -PdH_{0,0071}, а потім в цьому ступі змінювали вміст Гідрогену в паладії на $\Delta n = 0,00355i$, де $i = 1, 2, 3, 4$, та одержували ступ складом α -PdH_{0,00105}, α -PdH_{0,00142}, α -PdH_{0,00177}, α -PdH_{0,00213} Н/Pd (табл. 1, частина 2). Одержані часові залежності представлено на рис. 2.

У другій частині експерименту (рис. 2, крива 1) за описаною вище методикою насичували стоп $\alpha\text{-PdH}_{0,0071}$ до складу стопу $\alpha\text{-PdH}_{0,0106}$, коли тиск Гідроґену в робочій камері установки ВВУ-4 було збільшено від 0,022 до 0,0365 МПа за $t_n = 1,4$ с. Після закінчення напуску вигин продовжував збільшуватися і через 10 с від початку подачі Гідроґену в камеру було досягнуто максимальний вигин пластини: $Y_{\max} = 1,25$ мм. Другий етап почався з того, що максимальний вигин утримувався протягом 2 с (рис. 2, крива 1) і далі пластина почала розпрямлятися. Час досягнення кінцевого стаціонарного вигину ($Y_{\min} = 0,07$ мм) пластини склав 450 с і в ході додаткового витримання 400 с не змінився.

Експериментально зафіксовано, що при насиченні пластини зі стопу $\alpha\text{-PdH}_{0,0071}$ та зміні концентрації Гідроґену кінетика вигину не змінюється, але є деякі особливості в процесі розпрямлення, а саме утворення плато для кожної кривої (рис. 2), коли величина максимального вигину протягом 2–7 с не змінюються.

Цікаво проаналізувати кінетику розпрямлення пластини з чистого паладію (рис. 3, криві 1, 3) та пластини зі стопу $\alpha\text{-PdH}_{0,0071}$ (рис. 3, криві 2, 4) при зміні концентрації Гідроґену на однакову величину на 0,0071Н/Рd та 0,0142Н/Рd.

Як бачимо з рисунку 3 при подачі Гідроґену в камеру ВВУ-4 вигин пластини спостерігається не з самого початку подачі Гідроґену, а протікає з деяким уповільненням тривалістю 2–3 с, яке можна пояснити наявністю деякого латентного періоду створення стопу паладію з Гідроґеном та тим, що потрібен деякий час для початку процесу дифузії. Після цього вигин пластини формується дуже швидко, і майже за час подачі Гідроґену до камери досягає своєї максимальної величини з утворенням плато. Далі починається процес розпрямлення зразка, який протікає майже по однаковому кінетичному механізму для кривих 1–4 на рис. 3. Це дозволяє зробити висновок про

Рис. 2. Залежність зміни вигину пластини зі стопу $\alpha\text{-PdH}_{0,0071}$ від часу витримки при заданому тиску Гідроґену при зміні концентрації Гідроґену в паладії на 1 — 0,00355, 2 — 0,0071, 3 — 0,0105, 4 — 0,0142 Н/Рd.

Fig. 2. Dependence of the change in the plate bending of the $\alpha\text{-PdH}_{0,0071}$ alloy on the holding time at a given hydrogen pressure when the hydrogen concentration in palladium changes by 1—0.00355, 2—0.0071, 3—0.0105, 4—0.0142 Н/Рd.

те, що кінетика розпрямлення пластини на другому, більш тривалому, етапі однакова для пластини з чистого паладію та зі стопу α -PdH_{0,0071}. Цікавим є той факт, що різниця у величині вигину для кривих 1 та 2 на рис. 3 знаходиться в межах 1 мм при зміні концентрації на $\Delta n = 4n = 0,0142\text{sH/Pd}$, а при зміні концентрації в 2 рази менше попереднього значення на ($\Delta n = 2n = 0,0071\text{H/Pd}$) різниця становить приблизно 0,5 мм в інтервалі від 15 с до 85 с, а далі, як бачимо, величина різниці в вигині зменшується. Також експериментально зафіксовано, що при зміні концентрації на $\Delta n = 1n = 0,00355\text{H/Pd}$ та $\Delta n = 3n = 0,0106\text{H/Pd}$ різниця відповідно складає 0,25 мм та 0,75 мм (криві 1 та 3 на рис. 1 та рис. 2 відповідно). Наявність такої різниці можна пояснити різними по величині значеннями водневих концентраційних напружень, які виникають в пластині під час насичення пластини при досягненні максимального вигину пластиною та одержанні з чистого паладію нового матеріялу, а саме тимчасового градієнтного стопу паладію з Гідрогеном. Основною характеристикою цього стопу є градієнт концентрації Гідрогену в ньому, який є просторовою та часовою функцією параметрів процесу насичення металу Гідрогеном (температура, тиск газоподібного Гідрогену тощо). Очевидно, що саме градієнт концентрації Гідрогену визначає характеристики та властивості тимчасового градієнтного матеріялу метал-Гідроген, а саме: градієнти дилатації кристалічної ґратниці, градієнти сил міжатомової взаємодії та механічних властивостей, градієнти водневих концентраційних напружень.

Процес дифузії Гідрогену в паладій, формування та трансформація градієнтів концентрації Гідрогену сильно відхиляються від закономірностей, які описуються класичними законами Фіка з «ідеальним» коефіцієнтом дифузії [8]. Відповідно, ефективний коефіцієнт дифузії Гідрогену в паладії є складною функцією його концентрації [8].

Для попередньої аналізи тимчасового градієнтного стопу α -PdH_n в умовах нашого експерименту користуємося досягненнями математичної теорії дифузії [9]. Використовуємо для наших цілей рішення одномірної дифузійної задачі зі змінним коефіцієнтом дифузії $D(n)$, що є ступеневою функцією концентрації n дифузанта:

$$D(n) = D_0 \left(\frac{n}{n_0} \right)^k,$$

де $n = f(x, t)$ — концентрація Гідрогену, $n_0 = \text{const}$ — гранична концентрація Гідрогену, дорівнює рівноважній розчинності Гідрогену в паладії при даних температурі та тиску Гідрогену, D_0 — «ідеальний» коефіцієнт дифузії Гідрогену в паладії тобто, коефіцієнт дифузії при $n \rightarrow 0$, $K \geq 0$ — показник статичної концентраційної залежності.

Процес створення тимчасового градієнтного стопу α -PdH_n описано в роботі [10]. По перетину пластини при її насиченні Гідрогеном

виникають шари тимчасового ґрадієнтного стопу паладію з Гідроґеном ($\alpha\text{-PdH}_n$) з певною концентрацією Гідроґену, яка в глибину паладійової пластини зменшується. Цей шар стопу $\alpha\text{-PdH}_n$ товщиною (h_1), в момент досягнення максимального вигину насичується Гідроґеном до концентрації, близької до рівноважної концентрації (n_0) при заданих температурах та тисках Гідроґену (P_{H_2}). Інший (шар 2) майже не містить Гідроґен. Його товщина дорівнює $h_2 = h - h_1$, де $h = 0,27$ мм.

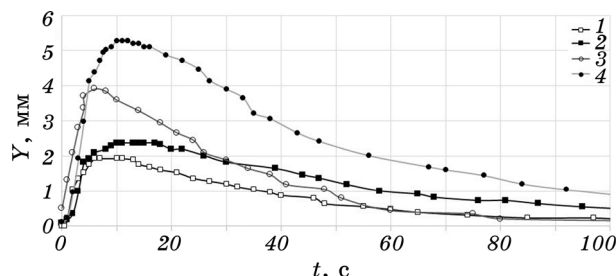
Оцінимо та розрахуємо товщину сформованого шару тимчасового ґрадієнтного стопу для чистої паладійової пластини (рис. 1) та пластини зі стопу $\alpha\text{-PdH}_{0,0071}$ (рис. 2).

Приймаємо час формування автолокалізаційного шару ґрадієнтного стопу $\alpha\text{-PdH}_n$ (пластинка 1) рівним часу $t = 13$ с (рис. 1, крива 1), за який досягається максимальний вигин пластини. Товщина цього шару розраховується за рівнянням [9]:

$$h_1 = X = 2w\sqrt{D_0t},$$

де D_0 — коефіцієнт дифузії Гідроґену в паладії ($1,14 \cdot 10^{-9}$ м²/с при 200°C [8]), t — час досягнення максимального вигину, w — константа, яка визначає рух фронту дифузанта з кінцевою швидкістю (рис. 4) [9].

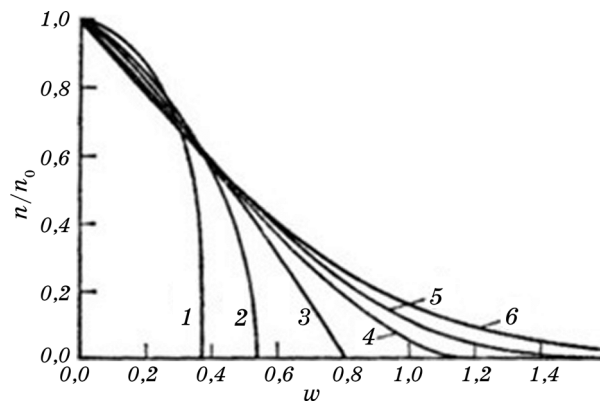
З рисунку 4 наочно видно, що у рамках цього моделю зі зростанням k дифузійний фронт Гідроґену стає дедалі крутішим і при $k = 4$ концентрація Гідроґену на дифузійному фронті різко падає до нуля. Цей випадок ($k = 4$, крива 1, $w = 0,36$), добре моделює формування та зростання автолокалізованого шару тимчасового ґрадієнтного стопу

Рис. 3. Залежність зміни вигину пластини з чистого паладію (криві 1, 3) та стопу $\alpha\text{-PdH}_{0,0071}$ (криві 2, 4) від часу при зміні концентрації Гідроґену в паладії на 0,0071 (криві 1, 2), 0,0142 Н/Рд (криві 3, 4).

Fig. 3. Time dependence of bending change of pure palladium plate (curves 1, 3) and $\alpha\text{-PdH}_{0,0071}$ alloy (curves 2, 4) when changing hydrogen concentration in palladium by 0.0071 (curves 1, 2), 0.0142 Н/Рд (curves 3, 4).

Рис. 4. Наведене значення концентрації n/n_0 в функції від w [9]: 1, 2, 3, 4, 5, 6 — відповідно $k = 4, 2, 1, 1/2, 1/4, 0$.

Fig. 4. The value of the concentration n/n_0 as a function of w [9]: 1, 2, 3, 4, 5, 6—respectively $k = 4, 2, 1, 1/2, 1/4, 0$.

α -PdH_n, принаймні, на першому етапі насичення чистої пластини Гідрогеном (до моменту досягнення максимального вигину пластини). А для пластини, яка попередньо містить Гідроген, або стопу α -PdH_n одержуємо $k = 1, w = 0,8$ (рис. 4, крива 3).

Розрахунок дає для автолокалізаційного шару градієнтного стопу α -PdH_n товщину $h_1 = 46,2$ мкм.

Товщину шару (h_2), в якому не міститься Гідроген, можемо знайти за допомогою рівняння:

$$h_2 = h - h_1,$$

де $h = 0,27$ мм — товщина досліджуваної пластини.

Відповідно, для цього випадку товщина пластинки 2, ненасиченої Гідрогеном, становить $h_2 = (270 - 46,2)$ мкм = 223,8 мкм. Розраховані значення представлено в табл. 1.

Визначимо за допомогою рівняння [11] максимально можливе теоретичне значення вигину пластини:

$$\lambda = \frac{\alpha \Delta n l^2}{h},$$

де $\alpha = 0,068$ — коефіцієнт, який враховує вміст Гідрогену в паладії, Δn — концентрація Гідрогену в паладії при заданих умовах (T, P_{H_2}), $l = 6 \cdot 10^{-2}$ м — довжина пластини, яку використовуємо в експерименті.

Продовжуючи порівняння цих оцінок з нашим теоретичним

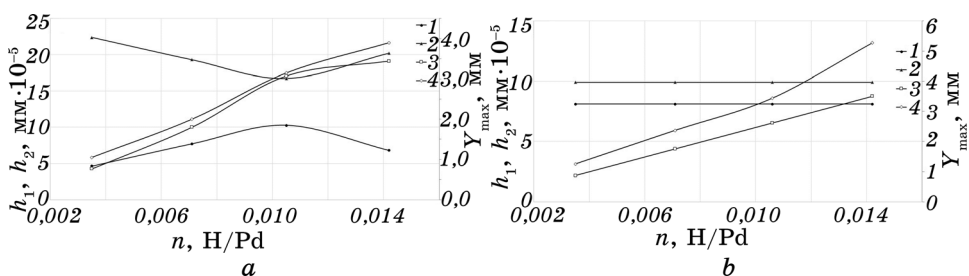
моделем, одержані значення теоретичного максимального вигину занесемо до табл. 1 (стовбець 11).

Цікаво проаналізувати (рис. 5), чи є залежність між концентрацією Гідрогену в паладії та товщиною автолокалізаційного шару ступу α -PdH_n.

Як бачимо з рисунку 5, а, товщина автолокалізаційного шару ґradientного ступу α -PdH_n (h_1) та товщина шару паладійової пластини без Гідрогену (h_2) зменшується при концентрації Гідрогену в паладії 0,01H/Pd. Проте, криві для розрахованого максимального вигину пластини та експериментальний вигин мають однаковий характер з деякими відхиленнями в межах похибки експерименту.

Однак цікаво, що для пластини зі ступу α -PdH_{0,0071} (рис. 5, б) товщина автолокалізаційного шару ґradientного ступу α -PdH_n (h_1) та товщини шару паладійової пластини без Гідрогену (h_2) мають однакові величини при зміні концентрації Гідрогену в паладії. Криві для розрахованого максимального вигину пластини та експериментальний максимальний вигин мають однаковий характер з деякими відхиленнями. Таке відхилення можна пояснити тим, що для розрахунку використовувався ідеальний коефіцієнт дифузії Гідрогену в паладії, а не реальний. Реальний коефіцієнт дифузії Гідрогену в паладії при заданій температурі включає в себе зміни концентрації Гідрогену в паладії та швидкість проникнення Гідрогену через поверхню вглиб паладію (γ).

Оцінимо параметр швидкості проникнення Гідрогену через поверхню вглиб паладію (γ):

Рис. 5. Залежність від вмісту Гідрогену в паладії для експериментального максимального вигину (1), розрахованого максимального вигину (2), автолокалізаційного шару ґradientного ступу α -PdH_n (3) та товщини шару паладійової пластини без Гідрогену (4): для чистого паладію (а), ступу α -PdH_{0,0071} (б).

Fig. 5. Dependences of hydrogen content in palladium for the maximum experimental bending (1), calculated maximum bending (2), autolocalization layer of gradient alloy α -PdH_n (3) and palladium plate layer thickness without hydrogen (4): for pure palladium (a), alloy α -PdH_{0.0071} (b).

$$\gamma = \frac{h}{t_{\max}} = \frac{0,027 \cdot 10^{-3}}{13} = 2,08 \cdot 10^{-6} \frac{\text{м}}{\text{с}}.$$

Розрахована швидкість проникнення для пластини з чистого паладію представлена в табл. 1, стовбець 8, та, як бачимо, вона зі зростанням тиску Гідрогену в камері збільшується в 1,85 рази, а вигин пластини в 3,7 рази.

На основі встановлених фактів, можна висловити припущення, що модуль градієнта концентрації Гідрогену dH_n/dh для градієнтного ступу $\alpha\text{-PdH}_n$ утворюється і постійно змінюється в процесі насичення Гідрогеном, викликає формозмінення пластинки та визначається закономірностями проникнення Гідрогену (зокрема, швидкістю проникнення (табл. 1, стовбець 8)) та часом досягнення максимальних воднево-концентраційних напружень в пластині) в даних експериментальних умовах.

Проте необхідно відзначити, що час досягнення максимального вигину для пластини зі ступу $\alpha\text{-PdH}_{0,0071}$ є постійним для усіх чотирьох експериментів (табл. 1, частина 2) і складає 10 с. Тому відповідно швидкість проникнення величина стала $\gamma = 27 \cdot 10^{-6}$ м/с, але при цьому вигин пластини зростає при збільшенні концентрації Гідрогену в паладії. Отже, зміна механізму транспортування Гідрогену в середину для пластини зі ступу $\alpha\text{-PdH}_{0,0071}$, відбувається із-за зміни поведінки воднево-концентраційних напружень та їх розподілення в пластині під час формування максимального вигину для пластини.

Кінцеве уявлення про перебіг цього процесу залишається ще остаточно не вивченим, тому наші наступні роботи будуть присвячені такому експериментальному і теоретичному вивченню.

4. ВИСНОВКИ

1. Вперше при температурі 200°C проведено дослідження та аналізу відеозапису експерименту вигину пластини з чистого паладію при підвищенні концентрації Н в паладії на $\Delta n = 0,00355 \text{H/Pd} = \text{const}$ та одержано тимчасові градієнтні стопи $\alpha\text{-PdH}_{0,00355}$, $\alpha\text{-PdH}_{0,0071}$, $\alpha\text{-PdH}_{0,00105}$, $\alpha\text{-PdH}_{0,00142}$. Також досліджено вигини пластини зі ступу $\alpha\text{-PdH}_{0,0071}$, коли змінювали вміст Гідрогену в паладії на $\Delta n = 0,00355i$, де $i = 1, 2, 3, 4$, та одержано стоп складом $\alpha\text{-PdH}_{0,00105}$, $\alpha\text{-PdH}_{0,00142}$, $\alpha\text{-PdH}_{0,00177}$, $\alpha\text{-PdH}_{0,00213}$ Н/Рd.

2. Вперше експериментально встановлено, що при 200°C з ростом концентрації на $\Delta n = 0,0035 \text{H/Pd}$ максимальні вигини пластини для ступу $\alpha\text{-PdH}_n$ мають більшу величину ніж вигини пластини з чистого паладію. Формозмінення пластини складається з етапу досягнення максимального вигину та наступного більш тривалого етапу розпрявлення пластини. При цьому формозмінення пластини є майже

повністю зворотними для обох пластин в інтервалі від 0 до 0,16 мм. 3. В експериментах при температурі 200°C при досягненні максимального вигину пластини зі стопу α -PdH_n спостерігається уповільнення процесу згинання пластини та гальмується зростання наступного шару стопу (α -PdH_n), відповідального за вигин з досягненням плато тривалістю в кожному експерименті від 4 до 7 с.

4. Вперше при температурі 200°C експериментально зафіксовано в інтервалі від 15 с до 85 с на кінетичних кривих розпрямлення наявність різниці у величині вигину для пластини з чистого паладію та стопу α -PdH_{0,0071}, так при зміні концентрації: на $\Delta n = 4n = 0,0142\text{H/Pd}$ знаходиться в межах 1 мм; для $\Delta n = 2n = 0,0071\text{H/Pd}$ різниця становить приблизно 0,5 мм; для $\Delta n = 1n = 0,00355\text{H/Pd}$ складає 0,25 мм; та для $\Delta n = 3n = 0,0106\text{H/Pd}$ складає 0,75 мм. Наявність такої різниці можна пояснити водневими концентраційними напруженнями, які виникають в пластині під час насичення пластини Гідрогеном при досягненні максимального вигину пластиною та побудовою нового матеріалу, а саме тимчасового градієнтного стопу паладію з Гідрогеном.

5. Висловлено припущення, що при $T = 200^\circ\text{C}$ особлива фізична природа формування в перші секунди максимального вигину пластини обумовлена формуванням тимчасового градієнтного стопу α -PdH_n з шарами певної товщини, які мають інші фізичні властивості ніж чистий паладій, та про зміну механізму транспортування Гідрогену в середину для пластини зі стопу α -PdH_{0,0071}, зміною природи виникнення воднево-концентраційних напружень і розподіленням їх в пластині під час формування максимального вигину для пластини зі стопу α -PdH_{0,0071}.

Автор висловлює подяку доценту М. В. Гольцовій за допомогу в проведенні експерименту (здійсненні відеозапису експерименту).

ЦИТОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Y. H. Lee, Y. Jang, D. H. Han, S. M. Lee, and S. S. Kim, *J. Environmental Chemical Engineering*, **9**, Iss. 6: 106509 (2021).
2. Zhengzhao Han, Ke Xu, Ningbo Liao, and Wei Xue, *Int. J. Hydrogen Energy*, **46**, No. 46: 23715 (2021).
3. Mostafa El-Shafie, Shinji Kambra, and Yukio Hayakawa, *South African J. Chemical Engineering*, **35**: 118 (2021).
4. V. A. Goltsov, *Progress in Hydrogen Treatment of Materials* (Donetsk: Kassiopeya Ltd.: 2001), p. 3.
5. Zh. L. Glukhova, V. A. Goltsov, T. A. Schegoleva, R. V. Kotelva, and O. M. Lyubimenko, *Int. J. Nuclear Hydrogen Production and Applications*, **1**, No. 4: 334 (2008).
6. В. А. Гольцов, Е. Н. Любименко, Ж. Л. Глухова, *Фізико-хімічна механіка матеріалів*, **45**, № 5: 55 (2009).
7. О. М. Любименко, О. А. Штепа, *Металлофиз. новейшие технол.*, **43**, № 12:

- 1639 (2021).
8. Е. Э. Вике, Х. Бродовский, *Водород в металлах* (Ред. Г. Алефельд, И. Фёлькль) (Москва: Мир: 1981), т. 2, с. 91.
  9. А. И. Райченко, *Математическая теория диффузии в приложениях* (Киев: Наукова думка: 1981).
  10. Е. P. Feldman, E. N. Lyubimenko, and K. V. Gumennyk, *J. Applied Physics*, **127**, No. 24: 245104 (2020).

REFERENCES

1. Y. H. Lee, Y. Jang, D. H. Han, S. M. Lee, and S. S. Kim, *J. Environmental Chemical Engineering*, **9**, Iss. 6: 106509 (2021).
2. Zhengzhao Han, Ke Xu, Ningbo Liao, and Wei Xue, *Int. J. Hydrogen Energy*, **46**, No. 46: 23715 (2021).
3. Mostafa El-Shafie, Shinji Kambra, and Yukio Hayakawa, *South African J. Chemical Engineering*, **35**: 118 (2021).
4. V. A. Goltsov, *Progress in Hydrogen Treatment of Materials* (Donetsk: Kassiopeya Ltd.: 2001), p. 3.
5. Zh. L. Glukhova, V. A. Goltsov, T. A. Schegoleva, R. V. Kotelva, and O. M. Lyubimenko, *Int. J. Nuclear Hydrogen Production and Applications*, **1**, No. 4: 334 (2008).
6. V. A. Gol'tsov, E. N. Lyubimenko, and Zh. L. Glukhova, *Physicochemical Mechanics of Materials*, **45**, No. 5: 55 (2009) (in Russian).
7. O. M. Lyubimenko and O. A. Shtepa, *Metallofiz. Noveishie Tekhnol.*, **43**, No. 12: 1639 (2021) (in Ukrainian).
8. E. Wicke, H. Brodowsky, and H. Züchner, *Vodorod v Metallakh* [Hydrogen in Metals] (Eds. G. Alefeld and J. Völkl) (Moscow: Mir: 1981), vol. 2, p. 91 (in Russian).
9. A. I. Raychenko, *Matematicheskaya Teoriya Diffuzii v Prilozheniyakh* [Mathematical Theory of Diffusion in Applications] (Kyiv: Naukova Dumka: 1981) (in Russian).
10. Е. P. Feldman, E. N. Lyubimenko, and K. V. Gumennyk, *J. Applied Physics*, **127**, No. 24: 245104 (2020).